

5. Наказ про утворення тимчасової військової губерніяльної і повітової влади і відносини її до влади горожанської//Чернігівські Губернські вісти. - 1918. - 14 березня.
6. Календар. Справочна книжка на 1919 рік. – Камянець-Подільський, 1919. – Ч. II.
7. Конституційні акти України 1917-1920: Невідомі Конституції України. – К.: Філософська і соціологічна думка, 1992.
8. Закон про переіменування Губерніяльних і Повітових Комісарів і їх помічників // Державний вісник. - 1918. - 5 червня.
9. Краевая жизнь // Слово Подоліи. – 1918. – 19 мая.
10. ЦДАВО України. – Ф. 1793. – Оп. 1. – Спр. 3.
11. Там само. – Спр. 94.
12. Там само. – Ф. 1325. – Оп. 1. Спр. 2.
13. Закон про урочисту обітницю урядовців і судів та присягу військових на вірність Українській Державі // Державний вісник. - 1918. - 7 червня.; Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України 1917-1920. - К., 1997.
14. Свод губернских учреждений // Свод законов Российской империи. – С.-Пб., 1892. – Т. 2.
15. ЦДАВО України. – Ф. 1385. – Оп. 12. – Спр. 21.
16. Там само. – Ф. 1793. – Оп. 1. - Спр. 9.
17. Там само. – Спр. 14.
18. Там само. – Спр. 2.
19. Закон про штати і опис Управлінь Губерніяльних і Повітових старостів та про асигнування в розпорядження Міністра внутрішніх справ 4.969.000 карб, на утримання цих Управлінь // Державний вісник. – 1918. – 17 серпня.

*Бурда Інна Олександрівна, к. іст. н., доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*
**ЕТНІЧНІ УКРАЇНСЬКІ ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ (ДОСВІД
ВРЕГУЛЮВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ПИТАННЯ)**

Україна на шляху свого становлення як суверенної держави пережила багато політичних загроз. Її кордони змінювалися протягом століть, при цьому часто значна частина земель залишалася поза межами української держави. На сьогодні кордон України проходить у відповідності з післявоєнним устроєм Європи, що не охоплює значну частину етнічних українських земель [7]. Під етнічними землями автор розуміє території, де історично сформувалися групи людей зі спільною мовою, традиціями, культурою, побутом, ментальністю. Розвиток регіональної політики України, на нашу думку, повинен включати активності з прикордонними територіями, особливо якщо ці території етнічно українські.

Одним з об'єднуючих факторів для етнічних українських земель Польщі є православна віра, яка представлена Польською Автокефальною Православною Церквою (ПАПЦ).

Холмщина, Підляшшя, частково Бойківщина, Лемківщина, Надсяння – етнічні українські території, де українці проживали компактно з давніх часів. Дослідження цього питання висвітлювалися ще науковцями початку ХХ ст., такими як Грушевський М. [1], Лонгінов М. [6], Кордуба М. [4] та ін. і стосувалися часів Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, часів Козаччини. Проте політичні події та зміни кордонів, особливо у ХХ ст., призвели до національних проблем, з якими зіткнувся польський уряд. Одним з головних стало питання православної релігії, а саме статус та юридичне врегулювання існування в Польщі православної церкви, що підпорядковувалася Московському патріархату. Сьогодні сучасна Польща має приблизно пів мільйона православних ПАПЦ, до якої належать українці, білоруси, росіяни, поляки та ін. [2]. Це самостійна митрополія, що була оформлена у 1948 р., коли Московський патріархат підтвердив автокефалію православної церкви в Польщі.

У 1918 р. Польща стала на шлях розбудови незалежної держави. З огляду на політичні події того часу, питання православної церкви вирішувалося декількома шляхами, а саме: в юридичній площині, послаблення позицій на місцях та на рівні дипломатичних стосунків з Константинопольським та Московським патріархатами.

Звичайно, не всі заходи щодо врегулювання були демократичними та вели до порозуміння з віруючими, але досвід Польщі повинен досліджуватися, щоб стати корисним для сучасної Української держави.

Процес полонізації західноукраїнських етнічних земель проходив за допомогою політичних, економічних та культурних важелів польського уряду. Проте найбільш болючим для українців стало релігійне питання.

У 1918 р. Польща, відновивши державність, отримала нерозв'язані етнічні та релігійні проблеми, що залишилися у спадщину після поділів Речі Посполитої. На цей час в Польщі нараховувалося лише православних українців 2 млн. 700 тис. [5, с. 9]. Як зазначає Г. Купріянович, «...в таких складних умовах не завжди шанувалися регіональні відмінності, релігійна незалежність, національні свободи та місцеві традиції» [5, с. 1]. Так, 16 грудня 1918 р. було видано так званий Декрет Морачевського, за яким створювалися Ревіндикаційні комісії, які мали право конфіскувати церковні святині, переводити церкви з православної на католицьку віру та позбавляти церкву права власності на землю.

Конституція 1921 р. у ст. 115 проголошувала визнання державою усіх релігійних об'єднань та свободу віросповідання. Відносини між державою та релігійними установами повинні були врегульовуватися законодавчим шляхом на основі попередньої домовленості з законними представниками. На такій підставі було прийнято «Тимчасові правила про ставлення уряду до Православної Церкви в Польщі» від 30 січня 1922 р. Документ викликав

критику з боку православних священників. Його й сьогодні тлумачать неоднозначно як українські, так й польські історики. Для польських істориків така ініціатива уряду була покликана втілити в життя ідею автокефалії православної віри, що обмежило б втручання Московського патріархату (а також і більшовицької влади) у внутрішні справи Польщі. Для українців на місцях це перетворилося на насильницьке окатоличення, репресії та знищення православних церков.

З самого початку міжвоєнного періоду польський уряд намагався максимально обмежити власність та впливи православної церкви, а також поставити її у повну залежність від держави. Звичайно, повна ліквідація православної церкви була неможливою через її вкорінення серед місцевого населення, а також через можливий супротив порушення згаданої Конституції.

У 20-х рр. ХХ ст. Православна Церква в Польщі була позбавлена майна, храмів на підставі «Декрету про примусове державне управління». Але найбільшого удару було нанесено Ревіндикаційною комісією, коли православні та уніатські храми поверталися або віддавалися римо-католикам. Незаперечним є той факт, що за часів існування Царства Польського (10 польських губерній, що входили до складу Російської імперії з 1815 р. по 1917 р.) Московський патріархат посилив свої позиції у прикордонних регіонах, а частину римо-католицьких храмів було відчужено на користь православних. Робота Ревіндикаційної комісії супроводжувалася насильницькою передачею православних святинь, їх знищенням, побиттям людей, переведенням священників та віруючих у католицьку віру [8].

У 30-х рр. ХХ ст. асиміляційні процеси в Польщі посилювалися. Провідною стала ідея, що найрезультативнішим способом забезпечення єдності суспільства є релігійна єдність. У 1935 р. Комітет з національного питання, який було створено при уряді, прийняв програму щодо полонізації Православної Церкви [8]. Паралельно йшла робота з налагодження зв'язків з православними священниками, вищим духовництвом як в Польщі, так і в СРСР.

Початком утворення автокефальної Православної Церкви в Польщі можна вважати 1921 р., коли Патріарх Московський і всія Русі Тихон надав дозвіл на часткову автономію для Православної Церкви в Польщі (екзархат) під керівництвом Собору польських єпископів та на чолі з екзархом Юрієм Ярошевським. Щодо автокефалії, Московський патріархат висловлювався негативно, що штовхнуло польських православних священників на переговори з Константинопольським патріархатом.

Переговори з Константинопольським патріархом Григорієм VII та арешт патріарха Тихона у травні 1922 р. призвели до скликання у Польщі Собору та проголошення автокефалії Польської Православної Церкви (ППЦ), яку часто називали неканонічною. Стосунки ППЦ та Московського патріархату припиняються до 1927 р. через політичні репресії в церкві, а нового польського митрополита Православної Церкви Діонісія Валединського у 1923 р. затверджує Константинопольський патріарх.

Офіційним документом щодо автокефалії ППЦ став Томос Константинопольського патріарха, прийнятий 13 листопада 1924 р. Урочистості з нагоди події відбулися 16-19 вересня 1925 р., коли документ було оголошено у Варшаві, в митрополичому храмі Святої Марії Магдалини, в присутності представників польського уряду, константинопольського та румунського патріархатів. Очікуваною була реакція Московського патріархату: Всеросійський Собор, що проходив у жовтні-листопаді 1925 р., наклав анафему на ППЦ та звернувся до митрополита Діонісія, першого предстоятеля Православної церкви в Польщі, щодо негайного визнання зверхності.

До питання узаконення проголошеної автокефалії в Польщі з боку Московського патріархату повернулися лише в 40-х рр. ХХ ст. Цьому передували статті в пресі, а саме в «Журналі Московської Патріархії», де публікувалися листування вищого духовництва, протоколи дипломатичних переговорів на рівні держав [3]. І лише у 1948 р. Синод Російської православної церкви дарував права автокефалії Православній Церкві в Польщі.

Для України сьогодні є актуальною проблема розрізненості православної віри. Часто це питання йде паралельно з політичним. З одного боку, єдність православної віри починають асоціювати з єдністю суспільства, а з іншого – присутність Московського патріархату в Україні викликає загрози для розрізненості віруючих. Тому досвід становлення ПАПЦ є важливим для сучасної релігійної ситуації в державі.

Отже, історія показала, що для впровадження ефективної регіональної політики важливим є охоплення усіх сфер суспільного життя, і особливо вирішення релігійного питання. Соціальні опитування показують, що більшість українців називають себе віруючими християнами, тому даний аспект не може бути не врахований.

Окрім того, співпраця з діаспорою, особливо прикордонних територій, може не лише посилити культурний зв'язок, а й забезпечити стабільність в прикордонних регіонах.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань та ін. – К.: Наукова Думка, 1991. – Т. 1. – 1994. – 736 с.
2. Енциклопедія українознавства. – Т. 6. Під ред. В. Кубійовича. – Париж – Нью-Йорк : НТШ «Молоде життя», 1970. – С. 2005-2400.
3. Журнал Московской Патриархии. – 1947. – № 11; 1948. – № 7; 1949. – № 3.
4. Кордуба М. Північно-Західна Україна / М. Кордуба. – Відень, 1917. – 91 с.
5. Купранець О. Православна церква в міжвоєнній Польщі 1918-1939. Серія II / О. Купранець. – «Записки ЧСВВ» – Секція 1. – Рим, 1974. – 235 с.
6. Лонгинов М. Русский вопрос о Холмщине в историческом освещении / М. Лонгинов. – СПб, 1912. – 24 с.

7. Сергійчук В. Етнічні межі та державний кордон України / В. Сергійчук. Вид. 3-є, доповнене. – К., 2008. – 560 с.

8. Kuprianowicz G. Akcja burzenia cerkwi prawosławnych. 1938 na Chełmszczyźnie i południowym podlasiu / G. Kuprianowicz. – Chełm, 2008. – 119 s.

*Грицюта Оксана Олександрівна, к. іст. н., доцент,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського» (Одеса)*

РОЗБУДОВА ЗАЛІЗНИЧНОЇ МЕРЕЖІ НА ПІВДНІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст. ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Залізничний транспорт нашої держави на сьогоднішній день є основним видом шляхів сполучення. Він має багату історію та видатні науково-технічні традиції. Друга половина ХІХ ст. була періодом зародження залізничної мережі та становлення загальних принципів її роботи, які є актуальними до сьогодні. З'ясування закономірностей розвитку залізниці в означений період сприяє виробленню більш глибокого і всебічного уявлення про сучасний стан розвитку української мережі шляхів сполучення.

В першій третині ХІХ ст. в розвитку промисловості Російської імперії підвищилось значення капіталістичних підприємств. Зростання продуктивних сил у сільському господарстві та промисловості, розширення внутрішнього та зовнішнього ринку та активна участь Російської імперії у міжнародному поділі праці привели до значного зростання товарообігу.

Технічна перебудова зумовила інтенсивне поглиблення та поширення загальноросійського внутрішнього ринку. В результаті цього процесу протягом останньої третини ХІХ ст. в країні відбувся значний прогрес в справі виробничої спеціалізації районів. Зокрема, в рамках єдиного всеросійського капіталістичного ринку склалися такі основні райони промислового виробництва: Центральний (текстильна, машинобудівна, металообробна і хімічна промисловість), Петербурзький (текстильна, машинобудівна і хімічна промисловість), Український (цукрова, вугільна, текстильна, машинобудівна, металообробна і хімічна промисловість), Бакинський (нафтова), Польський (текстильна, вугільна, металообробна промисловість).

На території України в першу чергу розвивались галузі промисловості, пов'язані з сільським господарством. Особливо високі темпи зростання спостерігались у цукровій та зерновій промисловості. Значно зріс рівень промислового виробництва в напрямках, пов'язаних з переробкою сільськогосподарської сировини. Промисловість обробляла сотні тисяч пудів шкіри, виробляла багато свічок, мила і сала та інших продуктів, які мали збут на внутрішньому та зовнішньому ринках [1].

Переважаюча частина перевезень припадала на гужовий транспорт, який не відповідав темпам зростання економіки та не задовольняв її потреб.